

Alıkonulma yerlerine ulusal seviyede ziyaretler:

**Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesinin Seçmeli Protokol
11'inde tavsiyeleri**

Alıkonulma yerlerine düzenlenen önleyici ziyaretler işkenceyi önlemenin en etkili yollarından birini teşkil eder. Bu güçlü kanaat doğrultusunda İşkenceyi Önleme Derneği (APT), 30 yıla yakın bir süredir tüm alıkonulma yerlerine yönelik bağımsız ziyaret mekanizmaları oluşturulmasının savunuculuğunu yapmaktadır. Bu yönde kazanılan ilk başarı, Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesi (AİÖS) kapsamında tesis edilen ve Avrupa Konseyi'nin 46 üye devletinin herhangi birinde, herhangi bir zaman ve yerde özgürlüğ

/T9T3 1 Tf -0.002 Tc 0.3032.98'01276 odakTey60Ü012 0nT eTKUcT2.509 03.9 <00F

raporların hiçbirisinde Seçmeli Protokol'e gönderme yapmamıştır.

Öncelikle ziyaret organlarının oluşturulmasıyla ilgili İÖK görüş ve tavsiyelerine bakacağız. Daha sonra bağımsızlıkla ilgili ölçütlerine, bunu takiben etkili ziyaret ölçütlerine ve son olarak da ziyaret organlarının salahiyyetlerine ve ziyaret yetkilerine göz atacağız.

1. Bağımsız ziyaret organlarının oluşturulması

İÖK'ün ziyaretlerle ve teftiş mekanizmaları ile ilgili tavsiyeleri 'teftiş prosedürleri cezaevlerindeki kötü muameleye karşı temel koruma önlemleridir'⁴ ifadesini kabul eder.

Bundan dolayı İÖK, ilk ziyaret raporlarından beri devletlerin 'bağımsız bir organ tarafından düzenli ziyaretlerin getirilmesi olasılıklarının araştırılması' ya da 'tesis edilmesi' için gerekli adımları atmalarını etkin bir şekilde olarak tavsiye etmektedir.

İÖK bu tavsiyeleri her bir alıkonulma yeri kategorisi için ayrı ayrı belirlemiştir. İlk yıllarda çoğunlukla cezaevlerine odaklanılmıştır. 1992 yılında 2. Genel Etkinlik Raporu 'İÖK her bir cezaevinin, mahkûmun şikâyetlerini dinleme (ve gerekirse bunun üzerine harekete geçme) ve mekânı teftiş etme yetkisine sahip bağımsız bir organ (örn. ziyaretçi kurulu ya da denetçi hâkim) tarafından düzenli olarak ziyaret edilmesine özel önem atfetmektedir'⁵ standart tavsiyesini oluşturmuştur.

Daha sonraları, İÖK benzer bir tavsiyeyi polis karakollarını kapsayacak şekilde genişletmiş ve bunu da daha sonra yayınlanan 12. Genel Etkinlik Raporu'ndaki 'bağımsız bir makam tarafından polise ait tesislerin teftişi, polis tarafından alıkonulan kişilere kötü muamelede bulunulmasını engellemede önemli bir katkı sağlar ve daha genel olarak da tatmin edici alıkonulma koşullarının temin edilmesine yardımcı olur'⁶ ifadesiyle teyit etmiştir. Genel Etkinlik Raporu 1998 yılında psikiyatri kurumları⁷ ve 1999 yılında çocuk merkezleri⁸ için benzer tavsiyeleri içermektedir. İÖK şu ana dek diğer tipteki alıkonulma yerlerine istinaden teftiş mekanizmaları oluşturulmasına dair tutarlı tavsiyelerde bulunmamıştır ancak vaka özelinde⁹ görüş bildirmektedir. Bu nedenle, İÖK tavsiyeleri henüz Seçmeli Protokol'de tanımlanan ziyaret mekanizmalarına tabi yerlerin¹⁰ tümünü kapsamamaktadır.

Ziyaret mekanizmalarıyla ilgili olarak İÖK, herhangi bir yapı tavsiye etmemiş olmakla

yayınlandı. Birleşik Krallık (Haziran 2003'de imzaladı ve Aralık 2003'de onayladı): İÖK Mart 2004'de özel ziyaret gerçekleştirdi, rapor Haziran 2005'de yayınlandı.

⁴ 2004 Avusturya ziyareti, CPT/Inf (2005) 13, para. 107.

⁵ 2. Genel Etkinlik Raporu, CPT/Inf(92)3, para. 54

⁶ 12. Genel Etkinlik Raporu (2002), CPT/Inf (2002)15, para. 50.

⁷ 'İÖK psikiyatri kurumlarının hastaların bakımını teftiştten sorumlu dışarıdan bir organ (örn. bir hakim veya bir denetçi komite) tarafından düzenli olarak ziyaret edilmesine ayrıca belirgin bir önem atfetmektedir. Bu organ özellikle hastalarla özel olarak konuşma, hastaların dile getirebileceği şikâyetleri doğrudan alma ve gerekli tavsiyelerde bulunma yetkilerine sahip olmalıdır. para. 55, 8. Genel Etkinlik Raporu CPT/Inf (98) 12.

⁸ 'İÖK tüm çocuk kurumlarının, çocukların şikâyetlerini toplama -ve gerekiyorsa bu şikâyetler üzerine harekete geçme- ve konaklama ve tesislerin koşullarını teftiş etme yetkisine sahip bağımsız bir organ (örn. bir ziyaretçi komite ya da bir hakim) tarafından düzenli olarak ziyaret edilmelerine özel önem atfeder'. 1999 yılı etkinliklerini kapsayan 9. Genel Etkinlik Raporu, CPT/Inf (99)12, para. 36.

⁹ Öneğin madde bağımlılarına yönelik alıkonulma merkezleri için 2003 İsveç ziyareti bakınız, CPT/Inf (2004) 25, para. 140. Askeri tesisler için 2002 Ermenistan ziyareti bakınız, CPT/Inf (2004)32. 7. Genel Etkinlik Raporunun 'yabancılar mevzuatı gereğince alıkonulan yabancı uyruklu kişiler' ile ilgili bölümünde teftiş mekanizmalarından bahsedilmemektedir.

¹⁰ Seçmeli Protokol Madde 4.1'de 'Her Taraf Devlet, (...) ister bir kamusal makamca verilen bir emir üzerine isterse de bu kamusal makamın tahrikiyle ya da rızası yahut onayı ile olsun özgürlüklerinden yoksun bırakılmış ya da bırakılabilecek olan kişilerin alıkonuldukları kendi yetki alanı ve kontrolü altındaki herhangi bir yerin (...) ziyaret edilmesine izin verecektir' ifadesi yer almaktadır.

birlikte, bu mekanizmaların yetkileri ve bağımsızlıkları üzerine odaklanmıştır. Değişik vakalarda İÖK tavsiyeleri, çeşitli türlerde ziyaret mekanizmalarının oluşmasına yol açmıştır. Örneğin İsviçre’de, alıkonulma yerlerini gözlemlemekten sorumlu bir meclis komisyonu Tikino Kantonu’nda oluşturulmuştur.¹¹ Avusturya’da İçişleri Bakanlığı bünyesindeki tüm yerleri ziyaret etme yetkisi olan bir İnsan Hakları Danışma Kurulu (*Menschenrechtbeirat*

Kıbrıs'ta Psikiyatri Hastanesi'nin müdürü Denetleme Komitesinin bir üyesidir ve İKÖ 'bu durumun komitenin bağımsızlığını tehlikeye sokabileceği'¹⁹ kanaatine varmıştır.

Avusturya örneğinde açıkça görüldüğü üzere, ziyaret mekanizmalarının tayin ve görevden alınmalarını içeren prosedürler denetlenen makamların sorumluluğunda olmamalıdır. İrlanda'da Ziyaret Komisyonları, üyelerini Adalet Bakanlığı atamakta ve bir cezaevi görevlisi sekreterliğini yaptığı için eleştiriye uğramıştır.²⁰

aralıklarla²⁹ gerçekleşmesi gerektiğini tavsiye etmiştir.

Bunun dışında Seçmeli Protokol, UÖM'lere, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere uygulanan muameleyi 'düzenli olarak inceleme' görevini vermektedir (Madde 19a). Ancak İÖK tarafından savunulan 'sürekli izleme'³⁰ şeklinin, özellikle cezaevleri için, geniş ölçekli UÖM'ler dikkate alındığında uygulanması oldukça zor görünmektedir. Düzenlilik kavramının farklı ölçütlere göre tanımlanması gerekmekte olup, bu bağlamda ne tür bir UÖM olduğu önemlidir. Bir devletin çok sayıda, uzmanlaşmış ve her biri farklı alıkonulma yerlerinden sorumlu UÖM'lerinin olması yüksek sıklıkta ziyaretlerin gerçekleşmesini kolaylaştırabileceken, bir devletin her çeşit alıkonulma yerinden sorumlu tek bir organının olması, bu organın yeterli sıklıkta ziyaret gerçekleştirebilmek için büyük ölçüde daha fazla kaynağa ihtiyaç duyabileceği anlamına gelir. Ziyaretin özel amacı da dikkate alınması gereken bir başka unsurdur, örneğin bir ziyaret kurulu üyesinin gerçekleştireceği haftada iki saatlik bir ziyaret doğası itibarıyla her beş yılda bir disiplinler arası bir takımdan oluşan bir cezaevi teftiş kurulu ziyaretinden farklı olacaktır. Bu iki uç örnek arasında kalan ve sık ve düzenli ziyaretleri olanaklı kılan pek çok olasılık vardır ki, bunları her bir UÖM'ün kendi özelliklerine göre tanımlaması gerekir.

'Kötü muameleyi önleme noktasında tamamen etkili olabilmek' için ziyaretlerin **habersiz** gerçekleşmesi gerekir. Ziyaret organlarının herhangi bir yeri herhangi bir zaman ziyaret etme yetkilerinin olması gerekir. Bu ölçüt yerine getirilemediği zamanlarda³¹, ziyaretler İÖK tarafından etkili olarak nitelendirilmezler.

Habersiz ziyaret ölçütü Seçmeli Protokol'de açıkça ifade edilmemiştir. Ancak APT, ziyaretlerin gerçek anlamda önleyici bir etkilerinin olması için UÖM'lerin habersiz ziyaretler gerçekleştirmelerinin son derece önemli olduğu görüşündedir³².

4. Yetkiler ve ziyaret yöntemi

Daha önce ifade edildiği üzere, ziyaret organlarıyla ilgili olarak İÖK'ün standart tavsiyesi aşağıdaki yetkileri kapsar³³:

- Tesisleri ziyaret,
- Alıkonulan kişilerle özel olarak görüşme³⁴,
- Mahkumların şikâyetlerini alma ve gerekiyorsa bununla ilgili harekete geçme³⁵,
- Tavsiyelerde bulunma.

Ziyaret organları, özellikle hâkim ve savcılar, teftişlerini yasal ve idari belgeleri incelemekle sınırlandırmamalıdır. İÖK, **tutuklularla do rudan temasın**³⁶ sadece bir hak olduğunu

²⁹ 2002 Bulgaristan ziyareti, CPT/Inf (2004) 21, para. 25.

³⁰ 2003 Finlandiya ziyareti, op. cit, par. 19.

³¹ 2003 Finlandiya ziyareti, op.cit, para. 19 ve 95.

³² Birleşik Krallık Parlamentosu İnsan Hakları Ortak Komisyonu, hükümetle yapılan bir anlaşmadan alıntı yaparak 'habersiz teftişin gücü, bir UÖM'ün Seçmeli Protokol altında çalışabilmesi için hayati bir koruma önlemdir' ifadesiyle yakın zamanda bunu doğrulamıştır.

³³ Psikiyatri kurumları için 'bu organlar hastalarla özel olarak konuşmak, herhangi bir şikayeti doğrudan alabilmek ve eğer uygunsa yetkin bir makama iletmek ve tavsiyelerde bulunmak üzere yetkilendirilmiştir. Bunun ötesinde, tüm psikiyatri kurumlarının idareleri, kurumlarında gerçekleştirilen teftişin sonucuyla ilgili tam olarak bilgilendirilmiştir' 2002 Bulgaristan ziyareti, op.cit, para. 158. 2004 İzlanda, op.cit, para. 82.

³⁴ Slovenya ziyareti ile ilgili raporunda İÖK ilk defa 'mahkumlarla personelin duymayacağı, tercihen görmeyeceği bir yerde görüşülmesi gerekir' ibaresini kullanmıştır. CPT/Inf (2002) 36, para. 88.

³⁵ Bu yetki Seçmeli Protokol'de açık olarak öngörülmemiştir ancak ziyaretlerin önleyici işleviyle uyum içerisindedir ve olumlu bir katkı olarak görülebilir.

³⁶ 2004 Litvanya ziyareti, CPT/Inf (2006) 9, para. 113, 2002 Azerbaycan ziyareti, op.cit., para. 44.

değil bu hakkın kullanması gerekliliğini de özellikle vurgulamıştır. İÖK ayrıca, ziyaret organlarının '**görü meleri sadece görü meyi talep eden alıkonulanlarla sınırlandırmayarak**, alıkonulanlarla iletişime geçilmesi yoluyla insiyatif alması gerektiğini" eklemiştir³⁷.

Bu ziyaretlerde, ilgili kişiler kendilerini sadece cezaevi yetkililerine ve personeline değil aynı zamanda mahkûmlara da '**görünür**' kılmalıdır³⁸.

Ziyaret organlarının ziyaret esnasında bağımsız görünüyor olmaları da son derece önemlidir. Bosna'da bir cezaevi personelinin, ziyaret eden hâkimlere eşlik ettiği bir vakada, mahkûmlara hâkimlerin geleceği önceden haber verilmiş ve konuşmak isteyip istemedikleri sorulmuştur. İÖK, 'mahkûmların sorunlarını dile getirmelerini potansiyel olarak engelleyebilir' gerekçesiyle bu yöntemin değiştirilmesi gerektiği tavsiyesinde bulunmuştur³⁹.

Ziyaret organları ayrıca, söz konusu mekân içerisinde her kategorideki alıkonulan kişiye erişebilmelidirler⁴⁰.

Bir ziyaret esnasında neye bakılması gerektiği ile ilgili olarak ise, İÖK sadece polis alıkonulma tesislerine gerçekleştirilecek ziyaretlerle ilgili bilgi vermiştir. Bu ziyaretlerde, ziyaret organının gösterilen **muameleyle ilgili her türlü unsura** bakmasının gerekliliğinin altını çizmiştir. Bu unsurlar; alıkonulma kaydı, haklar ve hakların kullanımı ile ilgili bilgi, sorgulama ile ilgili kurallara uyum ve esasa ilişkin koşullar⁴¹.

Son olarak, İÖK tüm ziyaret organlarının bulguları ile ilgili **rapor** hazırlamalarını ve **tavsiyelerini** kesin ve açık olarak belirtmelerini önermektedir. Bunlar sadece ulusal seviyedeki makamlara değil ziyaret edilen yerden sorumlu ilgili makamlara da iletilmelidir⁴².

Uygulama ve yetkiler ile ilgili İÖK tavsiyeleri, etkin bir denetim uygulamasıyla için gerekli olan yetkileri açık bir şekilde listeleyen Seçmeli Protokol kadar detaylı ve gelişmiş değildir.

Sonuç

Ulusal Önleyici Mekanizmalar kavramının Seçmeli Protokol'e dâhil edilmiş olması, etkili ulusal ziyaret organlarının oluşturulması ve mevcutların iyileştirilmesi açısından eşsiz bir fırsat teşkil etmekte olup, İÖK'ün teftiş mekanizmaları oluşturulması ile ilgili sürekli olarak verdiği tavsiyelerin de önemini ortaya koymaktadır.

Seçmeli Protokol'ün kabulünden önce vermiş olduğu türdeki tavsiyelerin aynılarını halen vermeye devam eden İÖK, Seçmeli Protokol'ü tavsiyelerine dâhil etmeli ve özellikle ziyaret

³⁷ 2004 Litvanya ziyareti, op.cit, pfuf. 113, 2003 Bosna-Hersek ziyareti, CPT/Inf (2004)40, para. 115. 2002 Azerbaycan ziyareti, op.cit, para. 146.

³⁸ 2002 Azerbaycan ziyareti, op.cit, para. 146. 1999 Bulgaristan ziyareti, CPT/Inf (2002)1, para. 159.

³⁹ 2003 Bosna-Hersek ziyareti, CPT/Inf, para. 115

⁴⁰ Belirli bir kategorideki tutuklular ile sınırlandırılmış yetkiler söz konusu olduğunda İÖK bu yetkilerin genişletilmesini istemiştir. Örneğin Birleşik Krallık'ta bir ziyaret kurulu üyesi sadece cezai soruşturma bağlamında tutulan tutuklulara erişimi olmuştur (2003 Birleşik Krallık ziyareti, CPT/Inf (2005)1, para. 195. Çek Cumhuriyeti'nde hakimler sadece hükümlüler ile görüşebilmekte (2002 Çek Cumhuriyeti ziyareti, op/c't, para. 101) ve Ermenistan'da savcılarının yetkisi idari tutuklu olarak bulunan kişileri kapsamamaktadır (2002 ziyareti, op.cit, para. 40).

⁴¹ 12. Genel Etkinlik Raporu, op.cit., para. 50, 2002 Letonya ziyareti, CPT/Inf (2005) 18, para. 17

⁴² 2002 Bulgaristan, op.cit., para. 158.

organlarına tanınan yetkiler ve bağımsızlık gibi konularda Seçmeli Protokol'ün sunduğu ölçütleri ve güvenceleri değerlendirmeye almalıdır.

UÖM'ler İÖK için önemli birer bilgi kaynağı olmayı sürdürecektir olup, bunlarla doğrudan iletişim içerisinde olmak İÖK'ün Avrupa Konseyi ülkelerindeki çalışmaları açısından önemli bir potansiyel ortaya koymaktadır.

Son olarak, Avrupa'nın ulusal, bölgesel ve uluslararası denetim organlarının olması ihtimali, işkence ve kötü muamelenin etkili bir şekilde önlenmesi açısından müstesna bir fırsat olarak görülmelidir.

APT/BB/22.06.06